

Déri Balázs

Barsi Balázs homíliájának retorikai elemzése

Nem kétséges: Barsi Balázs ferences páter napjaink méltán legnépszerűbb magyar római katolikus hitszónoka. Nehéz megmondani, a visszhangtalanság vagy a népszerűség lehet-e a nagyobb teher... Hosszú ideje rendszeres, tömegek által látogatott adventi és nagyböjti, vasárnap esti konferenciabeszédei a pesti ferences templomban azt mutatják, hogy e műfaj —alkalmas szónoki személyiség (fizikai és lelki alkat), komoly biblikus és retorikai képzettség, nagy gyakorlat, de mindenekelőtt a korlátozhatatlanul fúvó, semmiféle praktikával nem befolyásolható Szentlélek hathatós működése esetén— ma is életképes. Sokan gondolják, hogy a személyes jelenlét áldozatot is megér, még ha a mai rögzítési technikák másként is elérhetővé teszik az elhangzott szöveg megismerését vagy újra-fölidését.

Déri Balázs (Budapest) zenetudós, klasszika-filológus, középkorkutató, az ELTE BTK Latin Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

A legteljesebb „élményt” mindenesetre az adja, ha a hívő részt vesz a megelőző, prédikáció híján szokatlanul rövid misén, majd a félórányi igehirdetés után, és a —népszolozsma lévén— kissé rövidített, de a teljesség igényével végzett vesperáson. Noha a prédikáció után néhányan ezért-azért távoznak, a maradó hívők tömeges zoltározása valódi válasz a szóra, és egész Budapest katolikus liturgikus életének egyik legfölemelőbb mozzanata. Ha van jó eredménye a Zsinat utáni népnyelvűségnek, a nép „tevékeny részvétele” —sokszor voluntaristán megvalósuló vagy épp fásult ötletelésben kimerülő— elvének, ugyanakkor ha van, ami a keresztény századok énekköltészetén át visszacsatol az ősegyházig s hitet tesz a zsidóság imájának isteni ihletése mellett, az éppen ez a finomkodás nélküli, erőteljes népszolozsma.

Mindez azt is mutatja, hogy ennyi időre és ilyen tagoltságra van szükség ahhoz, hogy a szentség (az eucharisztia), a tanítás-buzdítás és az ima megkapja a maga helyét és rendjét. S hogy az eucharisztikus istentisztelet megakasztó, annak közepén elterpeszkedő beszéd hely-telen és helytelen. Ha van (és helyes, ha van) igény széles időbeli felületet, szellemi elmélyülést, érzelmi ráhangolódást igénylő, erősebben retorizált beszédre, annak alkalmá nem az egységes (de a hosszú mise-beszédek elméleti megalapozásául mostanában annyira két-felé válónak tekintett) eucharisztikus, hanem a prédikációs istentisztelet. Ha pedig erre külön nincsen mód, meg kell keresni a helyét-idejét. Az „egyetemes könyörgések” helyett talán az áldozás előtti vagy liturgia utáni homília orthodox szokását kellett volna átvenni... Lehet a beszéd az „igeliturgia” végén is, de a liturgikus időérzék szerint 5–10, ritkán 15 percesnél hosszabb nem lehet, s ahhoz, hogy ne üres szólam legyen az ige- és az áldozati liturgia összetartozása, *lényegileg* az eucharisztia gondolkörében kell maradnia.

Barsi Balázs homíliája mind tartalmilag, mind terjedelmében tökéletesen megfelelt a miseprédikáció követelményeinek Dobszay László gyászszertartásának sajátos körülményei közt is. Az elhunyt végakarata szerint csak a közvetlen család vett részt a gyászszertartáson: a nemzedéki különbségek ellenére nyilvános istentiszteleteken szokatlanul homogén közeg. Maga a celebráns, aki egyben a homíliát mondta és a temetést végezte, az elhunyt barátja. E körülmények kiválthatták volna a szélsőséges személyességet is. Nemcsak a halott szemérmes vallási magatartása iránti tisztelet, de józan lelkipásztori megfontolások s mindenekelőtt a mise lényegének belátása szabták meg a homília terjedelmét, tartalmát, erősen teológiai és intellektuális gondolatmenetét és tárgyilagos hangvételét, a szónok által máskor tudatosan és bőségesen használt retorikai fogások, gondolat- és szóalakzatok, az előadásbeli hatáskeltés eszköztárának visszafogott alkalmazását. Ami a tartalmat illeti: a gyázmise is az Úr halálának emlékezete és a jelenben újra-története. Nem a halottról szól, még csak nem is elsősorban a gyászolók vigasztalására vagy hitük megerősítésére, hanem a halott lelki üdvéért megy végbe. Ezért említetik majd az áldozati liturgia rögzített és személyességen túli szövegében egyetlen változó elemként s személyes vonatkozásként az elhunytnak a keresztségben kapott neve. A szónok a beszéd végén csak annyit enged, annyit engedhet az érzelmi közelségnek, hogy „szeretett halottunkról” beszél, de távolítva, az állapot tárgy-szerűségének megfelelően vonja el a harmadik személyű névmásba „őt”.

A homília a gyász hátterén evangéliumot hirdet: a teremtés és a föltámadás evangéliumát. E két, biblikus és teológiai pontossággal kifejtett gondolat szerint két részre tagolódik: először többes számú, majd az egyedi személyiséget megcélzó egyes számú megszólítás teszi világossá ezt a tagolódást.

Olvasva, lassan és figyelmesen olvasva e homília bizonyosan még mélyebb intellektuális élmény, mint az egyszeri, megismételhetetlen elhangzáskor lehetett. Ott mást, az *egész* alig tagolt megragadásának lehetőségét kellett biztosítania, újraolvasáskor rétegek és szerkezetté szerveződő részek tárulnak föl. Teológiai igazságok rendje mutatkozik meg. Az egyházi beszéd mint inspirált szöveg és komoly szellemi teljesítmény eszményi esetben mindkét szerepet képes betölteni. Amit azonban az írás, de a hangfelvétel sem tud visszaadni, az nem is a külső, fizikai akusztika: a szent térben a hang tónusa, a nyomatékok, az elhallgatások —jól ismert szónoknak szinte halljuk a hangsúlyait—, hanem a gondolat- és érzelemmenetbe való bevontság, a megszakítatlan, azaz a fölvetéstől a kifejtetig sodró „itt és most” által kiváltott, megismételhetetlen lelki és szellemi akusztika. Az egyházi beszéd valódi közege mindig is az istentisztelet marad. A mise is. A katolikus hit különös, holisztikus értést biztosító közegnek tudja a misét, „mert itt minden szónak más a súlya, mint azon kívül. Itt az emberi beszéd a teljességre jutott: Istennek az emberhez intézett szavai, és az ember válasza Istennek. Itt maga a megtestesült Ige van jelen mint Isten végső hozzánk intézett beszéde: és itt az ember válasza szintén teljessé lett, mert Őáltala, Ővele és Őbenne szólunk az Atyához a Szentlélekben.”